

ШКОЛСКИ ЛИСТ.

„Школски Лист“ излази један пут у месецу. Претплата је на целу годину 3 круне, а за Србију 4 динара. Учитељи са малом платом, као и богослови и приправници, добивају лист у пола цене. Дописи и предплата шаљу се: Уредништву „Школског Листа“ у Сомбор (Аустро-Угарска).

У Сомбору, Јуни и Јули 1901. године.

ШКОЛА ПОД УТИЦАЈЕМ РАЦИОНАЛИЗМА.*

Свештеник Радослав М. Грујић.

Од друге половине прошлога века отпочело је необично живо и свестрано интересовање школом, те се теорија педагогике убрзо на све стране обрађивала. Тај интерес школом и педагошком исто је тако жив, силан и данас, као и у оно доба. То нам јасно сведочи огромна новија педагошка литература, која се силно труди да даде здрав и сигуран правац школи у вршењу њене узвишене мисије. А уз то свуда скоро, а нарочито у западним земљама, жртвују се на школске потребе све веће и веће суме, о какovima пређе нигде се чуло није. А да ли тој ревности, живом интересу и жртвовању сила и средстава одговара и успех, — то је друго питање, на које безусловно позитивно одговорити не можемо. Тешко да је икад толико се жалило на непослушност и разуданост младежи, као што је то свуда већ у данашње време. Па и ако до душе узрок те жалосне појаве пре свега налази се у слабој дисциплини породица и у моралним приликама самога друштва, ипак изгледа, да васпитни утицај школе не даје довољног и онаковог протуделовања, каквог смо у интересу друштвеног добра дужни желети и с правом очекивати. У опће пак може се рећи, да у самом рачунању лежи погрешка, која касније у резултатима даје о себи знати, често с тешким последицама.¹⁾ Ну живо кретање на педагошком пољу у данашње време стоји у свези са оним покретом у том правцу из друге половине прошлога века.

* По Dr. Chr. E. Luthardt-у, Apologie des Christenthums св. IV. издање 1892. и другима.

¹⁾ Већ пре 3/4 столећа дивно је о томе судио Harms у свом делу Pastoraltheologie (Kiel 1834.) св. III. стр. 100. а у новије доба читањемо доста о томе на страницама дела скоро свих озбиљних педагошких и социјалних радника.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

О тога ћемо прво разгледати тај покрет, како је он отпочео у реформатским покушајима тога времена и какав му је за тим утицај на данашње време.

Главни импуде необично живом интересовању свију педагогом дао је Русо у прошлом столећу својим „Емилом.“ Из Француске је прешло у Немачку где га је даље развијао нарочито Базедов, а за тим утецај његов раширио се свуда све до данас.

Основом образовања у протестанској народној школи у Немачкој био је Лутеров катихизис, а главни предмети у вишим мушким школама били су стари језици. Други предмети, наиме реални, беху слабо предузимани. Мисао, на којој се оснивала сва та предавачка система, састојала се у томе, што основа свега нашег образовања има историјски карактер. А историјским изворима нашег религиозно-духовног образовања беху хришћанство и антички свет. Дакле, еванђеље и стари језици — ето то беше гесло старе школске системе.²⁾

Касније, с разних страна јављала се тежња за преобразовањем школâ, а при том особито се стараху да чим више реалне науке у школу уведу. Уз то почели су и већу пажњу обраћати на здрави телесни развитак младежи.³⁾ У опће од XVII. века реализам је све већма и већма истицао се, а у XVIII. веку беху већ основане и реалне школе, од којих прва би основана у Хали 1739. године.⁴⁾ Ну тек Русо даде тим реалистичним мислима и тежњама привлачан израз и ванредан утицај.⁵⁾

Познато је, како је Шилер, у свом младићском одушевљењу хвалио га као мислиоца, „који је од хришћанина начинио човека.“ Гете је назвао „Емила“ природним еванђељем васпитања, а Кант,

²⁾ Види у Luther-a, An die Rathsherren aller. Städte deutsches Landes, dass sie christliche Schulen aufrichten und halten sollen 1524. год. (Sämmtl. Werke. Erl. Ausg. Bd. 22.) стр. 182.

³⁾ Овамо спадају нарочито: Коменус или Амос Коменски автор знаменитог Orbis pictus, који се појавио око 1657. године (а 1659. год. већ у 2-гом издању); Лок, чије су „Мисли о васпитању деце“ покренуле опћу пажњу (издане 1693. год.) и силно утицале на васпитни рад; његова је девиза била: Mens sana in corpore sano; Франке у Хали, у чијим школама особито силно истицао се реалистички елемент.

⁴⁾ О том развитуку види опширно у Raumer, — Gesch. der Pädagogik, св. II. стр. 46. и даље; те у Baur, — Grundzüge der Erziehungslehre (3 Aufl. Giessen 1876) стр. 69. и даље; па у Povjesti Pedagogike Dr. M. Štiglića, Basaričeka и нашег Милићевића.

⁵⁾ О Русоу види у свим у 4 прим. споменутим делима. Затим у Müller. — J. J. Rousseau, der pädagogische Irrstern unsrer Zeit und die christl. Erziehungsaufgabe. Ein Vortrag“ (Ham. 1875); Splittgerber, „Die moderne widerchristliche Pädagogik nach ihren Bahnbrechern Rousseau und Basedow“ (Leipzig 1878). чланак Хаубера о Русоу у Шмитовој Енциклопедији педагогике. А осим тога нарочито у Шлосеровој Историји XVIII-ог века (4 изд. Хајделберг 1853.). св. II. стр. 437. и даље.

тај човек ненарушивог реда у животу, прекинуо је шта више своје регуларне шетње, да би прочитао „Емила.“ Књига га изазвала је читаву револуцију у назорима.

А у чему се налазила сила тога утицаја?

Оставићемо овде на страну морални живот Русоа, који би га могао пре свим другим учинити, но никако не реформатором системе васпитања. Занимаћемо се овом приликом само његовим идејама. Он је прешао педагогици од социалне политике. Академија у Дижону расписала је награду за расправу питања: да ли су успеси у вештини и науци користили поправљању морала? Русо је одговорио на то питање 1750. год. негирајући, и добио је награду. Висина образовања, доказивао је он, свагда је уз знатно опадање морала. То доказује историја Грчке, Рима и Француске. Образовање даје само спољашњи изглед врлини, али саме врлине губе се према томе, како се над хоризонтом диже сунце просвете. Изречени факат истинит је, али објашњење његово можно је. Вештине и науке саме по себи не чине поквареност, већ злоупотреба њих. То му је већ Лесинг приметио. Иначе би варварство било благословом, а незнање — спасењем људи. Није тешко схватити, како је Русо дошао до тог свог парадокса. Образовање тога доба беше грозно и у опће распуштено, те је у многим ишло на руку прикривању неморалности. С тога не без основа могло се спасење видети само у удаљености од те лажне културе и у повраћању чистој првобитној природи. То је и постало девизом Русоа. Природно стање по њему јесте рај; првородни грех састојао се на име у томе, што су људи изашли из тог стања. У том се и састоји извор свих друштвених зала, а пре свега оних зала, који су узрок неједнакости међу људима. Ту мисао развијао је Русо у другој својој расправи. То беше нов задатак за расписану награду дижонске академије, који је он такође обрађивао и гласио је: „Узроци неједнакости међу људима“ (1754.) природно стање људи он слика онако, како му се оно представљало и то, по његовом властитом признању, независно од свих факата историје т. ј. као машту. Људи у том стању, по његовом сликању, живели су као животиње, састајали се кад им се свидело, па се исто тако опет по вољи лако и растављали. За брак нису знали; децу су хранили док је то било нужно; кад су деца сама себи могла набављати храну, она се удаљаваху од родитеља. „Није дуго трајало, те мати и дете не знађаху више једно друго.“ О оцу није могло бити

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

ни речи, а о васпитању још мање. То животињско стање Русо назива временом невиности; тада су људи били срећни, срце њихово било је мирно, и телом они беху здрави; на жалост, тежња савршенству лишила их је те среће.

Није потребе да критички разгледамо ту чудовишну теорију, доста ће бити само подсетити на ону ироничку критику Волтерову о тој гадној теорији коју је у свом писму од 1755. год. овако изложио: „Никада још нико није тражио тако много ума, — писао је он Русоу, — за то, да би нас начинио животињама. Прочитавши вашу књигу, хтело би ми се пустити четвороношке и потрчати тако. Али пошто већ више од шестдесет година немам такову навику, то на жалост осећам, да је за мене већ немогуће опет се повратити тој навици и ја остављам тај природни начин хода другима, који су га достојнији него ли и ви и ја.“

А ако је то природно стање рај прошлога, то је оно такође и идеал будућега, и наша задаћа састојала би се у том, да по њему, у колико је могуће преобразујемо садашњост. Како је Русо гледао на друштво и грађански ред, те како га је хтео преобразовати, — то нас се овом приликом не тиче. Наше питање овом приликом ограничује се применом те теорије к васпитању. Од старијег поколења не може се већ почети. Требало би прерадити ново поколење, у ком би ти идеали могли наћи себи остварење. С тога је он и давао такав значај васпитању. Његова педагошка начела помажу његовим политичким. -- Тога се гледишта држи П. Милер у својим лекцијама о Русоу, а Раумер назива хипотезу Русоа о доброту човечје природе „основном заблудом“ његове педагогике.⁶⁾ Свој „Друштвени договор“ и свога „Емила“ он је саставио и издао у једно време (1762.) Тиме је у педагогику проникла политичка тенденција и траје у њој још и данас, а мора се признати, да није на добро. Пређашња педагогика није о томе ништа знала.

⁶⁾ Raumer, — *ibidem* стр. 194. „Основни принцип моралности — вели Русо у свом писму архиепископу парижском (Oeuvres св. XI. стр. 18.) на ком сам ја градио аргументацију у свим мојим делима, и који сам ја развијао са свемогућом јасношћу у „Емилу,“ састоји у том, да је човек од природе биће добро, воли правду и ред, те да у човечјем срцу не живи никаква првородна поквареност.“ Коначни свој суд о Русоу изнео је Раумер овако: „околу већ у гнилење прешлом цивилизацијом, тај мизантроп налазио је много поучнога већ у простом одбацавању обичнога. Али злоба не може проникнути у суштину истине, као што не може ни утицати на најдубљу основу покварености. То може само љубав, она једина и може извидати ране покварености. Русо постаје саблазњивим, када највештијим начином меша истину с лажу, спасоносно са штетним, тако

У практици васпитања Русо је био несрећан; тим смелији био је он у теорији. Његов „Емил“ није учебник педагогике; пре би га могли назвати педагошким романом. У тој књизи он слика васпитање младића од рођења до свадбе и до рођења првога детета, а затим још васпитање Софије, девојке, којом се он имао оженити. Све то пропраћа се суђењима, у којима се истина и лаж спајају у шареној мешавини.

Основни принцип његов састоји се у тражењу васпитања, сходног с природом. Ну каква је то природа, у којој он види спасење човештва, а пре свега младежи? То није она виша природа човекова, која нас ставља у одношај са вишим светом, у ком су крајње основе и сврхе нашег бића; већ природа чувствена у којој леже основе нашег чувственог бића и свезе са овим земаљским светом. На тај начин његова теорија васпитања води само обради те чувствене стране нашег бића, а не развитку виших страна. Он са особитом љубављу трактује о телесном васпитању и телесном развитку, кога прати од првог дана детињства. Између осталог он особитом енергијом саветује матерама да врше свету дужност своју, да саме ране децу, а не да их дају дојиљама. Последица тога беше, да његове идеје посташе своје врсте мода, која се разви до кокетства, тако да су многе знатне младе жене, полазећи у друштва, носиле за собом у дивним колевкама своју одојчад, да би и тамо занимале се испуњавањем своје материнске дужности. Моде се мењају па се то догодило и са овом модном теоријом, и данас, као што је то особито ушло у обичај у Паризу, имућније матере одправљају децу своју дојиљама на село, где она у врло великом броју и умиру. — За даљи развитак детета Русо захтева слободно кретање и напрезање свих сила, да у свежем ваздуху и свежој води очврсне, а зато су нужна још и широка пространа одеда и т. д. једном речју, он води оправдану борбу против силне и лажне изнежености и педантичне затегнутости пређашњег времена. Отуд

да самс пажљиви, строго критички читалац може у њега оделити добро од зла“ (ibidem стр. 288.) Ваур у споменотом делу на стр. 78 вели: „Русо под захтевима човекаје природе схвата обично само суму чувствених потреба егоистички изолiranог субјекта и с великом неправдом у том смислу тврди да је човек од природе добар, хипотеза, која је више него и једна спасла педагошку теорију.“ А односно робинзонске простоте потреба, коју захтева Русо вели Ваур следеће: „у том одношају слабост теорије Русовљеве не могуће је лепше и боље карактерисати до ли речима Фихтеа: „...Он слади чувственост, место да би снажио разум. Најпосле у Русоа овлађује, сходно његовом схватању о сагласности с природом, при одређивању предмета за предавање, брига о чисто материјалној користи.“

је изашла корисна реакција у делу васпитања младежи, и ми сви користисмо се њезиним плодовима. Ну било би увеличавање казати заједно са Дистервегом, да је Русо први прогласио права деце. Где је дело васпитања било здраво и природно, тамо је непрестано остваривано и оно, што беше истинитог у захтевима Русовљевим. Но, на жалост, он је захтевао то с протуисторијским увеличавањем.

Карактеристично је већ то, да је Емил био сиротан. Он није имао ни оца, ни матере, он се није налазио ни у каквој свези са друштвом, био је у опће личност одељена од свега, а дошао је у руке једног васпитача само тога ради, да буде васпитан у својству нормалног човека. Отуд се одмах јасно види, да је све то чисто вештачка апстракција. То је она апстракција у правцу века рационалистичке просвете, која отуђује посебну личност од окружавајућег је друштва и историје, у којој она живи. Али у истини нико не живи тако изолированим животом, нити је ико дужан живети тако. Русо измишља своје врсте Робинзона Крузо, а у сред цивилизованог света; разлика је само у том, што овај нема потребе да се облачи у звериње коже и лишава свих угодности културе.

У свези с тим, Русо га за тим изолира и од историјских одношаја духовног живота. Он до душе потпуно оправдано устаје против умног умарања и превеликог узбуђивања младежи на рачун телесног и духовног здравља и свежине. Штетност тог превеликог узбуђивања осетио је он на самом себи, јер је још као деран са оцем својим проводио читаве ноћи у читању романа, и тиме до неприродности узбудио своју фантазију. Али одмах затим, од своје стране, он пада у неразумно преувеличавање, када захтева да Емил до дванаесте године не зна, шта је то књига не говорећи о том, да је он већ до то доба дужан био научити читати. Овде се истиче онај принцип изолирања посебне личности од историјских свеза, у којима она живи, а у поменутом случају баш од оне духовне образованости, која се врши средством литературе. „Штетност лажног образовања Русо је хтео излечити одстрањивањем сваког образовања.“

Истим начином, човек кога уобразио себи беше Русо слободан је потпуно и од ваке свезе с религиозним предањем. До самог ступања у брак Емил ништа незна о Богу. Он је до душе већ раније посматрао чуда, али у њима је видео само природу. Дивота сунчаног изласка служила му је само као повод вежбању у природној науци. Односно таковог лишења свих религиозних

знања мора се признати потпуно неприродна природа. А у свему томе видимо први основ рационалистичког гледишта: одлучење личности од друштва, коме она припада, из самих недара породице, да би је тако тобоже поставили на властите ноге.

Уједно с тим у свези је и друго њихово основно држање, а наиме одрицање првородног греха, с тога, што то није ништа друго, до ли одлучење од моралног својства човечјег рода. Русо почиње свога Емила речима: „Из руку Творца излази све дивно; у рукама људи све се квари.“ Дакле, добар од природе дужан је човек, у колико је могуће, одлучити се од опћења с другим људима, да се не би покварио. Као дакле да сви породици и заблуде долазе само с поља. Да из срца излазе зле мисли, о томе он ништа не зна, а међу тим он би то врло добро могао дознати из свог властитог живота. Ако је човек по природи добар, то би се и морал морао развијати такођер чисто природним путем. Из природне самољубави развијају се сви племенити нагони човечјега срца. „Зар природна самољубав“ — вели савојски викар у „Емилу“ — „не сили поштовати онога, који нас штити, и љубити онога, који нам жели добра?“ То значи оснивати морал на егоистичком рачунању, што сведочи о врло сумњивом моралу. А томе одговара и религија Русовљева. Своје религиозне мисли изложио је он у исповедању вере савојског викара. То је знаменити одељак његова Емила, и тамо ћемо наћи дивних посебних места, разбацане трагове пређашњих утисака. Но у целом тамо се проповеда само природна религија, не религија примирења и избављења, не позитивна религија историјског хришћанства, већ продукт властитих мисли, до ког се дошло путем прости апстракције. Таквом религијом могло би се задовољити само у том случају, ако не би признавали греха. Ту дакле имамо већ други принцип рационализма не признавање греха.

Најпосле, ако се сав живот ограничава природом, то сходно тој главној тачци тога гледишта све се разматра према томе, да ли можемо и у колико можемо користити се њоме у свом свакидашњем животу. Ако се идеал састоји у томе, да се буде своје врете Робинзоном Крузо у човечјем друштву, то тада морамо бити спремљени на самопомагање себе у свим приликама. Главна дакле тачка гледишта при суђењу о предметима образовања, састоји се у одређењу њихове корисности. И баш та страна Русовљеве педагогике разрађена је била његовим наследницима у Немачкој.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Ми се задржасмо на расматрању Русовљеве системе нешто дуже, можда и предуго. Но његов утицај шири се и данас, те она безобзирност, с којом се он изражава, јасно нам показује у себи последице оног основног гледишта, којим се он руководи заједно са својим веком.

Услед њиме даног импулса ентузијама, за преобразовањем системе васпитања обухватио је и шире кругове друштва људског: тим путем многим се чинило да ће могуће бити образовати боље човештво и довести срећнији век.

(Наставиће се.)

ОСЕЋАЊЕ ИЛИ ЧУСТВОВАЊЕ.

Ј. Ј. Кнежевић — Пакрац.

(Наставак).

II. Врсте, класификација осећања.

Узев суштину осећања, то би их све могли уврстити, поделити у две гомиле. Једна су осећања **телесна**, која могу бити угодна или неугодна, а најбољи пример су глад и жеђ. Друга су т. з. **душевна** чула, која су по суштини својој сложена, а од безброј примера да споменемо само радост у надању каковом, срдби, и т. д. Но тачнија и достојнија подела осећања је у овом:

На првом месту ћемо споменути **чулна осећања**, која постају променљивом функцијом тела и органа му. Такова осећања су угодна или неугодна, а прати их топлота или хладноћа телесна или слободно и спречено дисање. Ова осећања зову се *оаким* осећањима. Ова чулна осећања могу постојати и променљивом функцијом мишића и специјално чулних органа; а осећамо их, кад додирнемо нпр. хладан, гладак, храпав предмет. Од ових нарочито *оика* чула играју важну улогу у детињем животу, јер *физичко* стање одређује и душевни *расиоложај*, о чему се на безброју примера из живота и уверити можемо. Нека нам и најмање телу нашем фали што, то смо и душевно нерасположени, јер неугодност, бол телесни притискује и душу тим пре, што су ова осећања већим махом чулног порекла, а чула су и онако врело душевном животу нашем.

Но од чулних осећања морамо да разликујемо оне душевне сложене појаве, у којима се *јаче* излаже стање душевности наше, а то су нпр. гњев, страх, љубав и т. д. Анализирамо л' сваку од ових појава, видићемо да је свака сложена. Узмимо разљућеног

дечка, па још кад он мисли на то, да је увређен! Престава „увређености“ је главни мотор неугодног осећања, који овлађује душом његовом; а дакако обузима му и тело његово већ према тону (и јачини) тога осећања. Крвоток и предисање неправилно функционирају, својевољни и несвојевољни мишићи грчевито се напрежу, дечко се дере, баца се на земљу, све што је око њега, туче, гура од себе. Свакој телесној промени овде је узрок разноврсни *осет*, који стоји у вези са свешћу и у овој са преставом „увређености.“ Ови осети у развијању своје стварају стање осећања (чуствовања) и према својим особинама дају читавом душевном стању *карактер* гњева (љуштине). То, што се дете у гњеву дере, што гура, туче подмете, по извору су *инстинктивне* радње, но у развијању осећања гњева, претварају се ове инстинктивне радње у доцније радње *с вољом, с намером* изведене.

Осећајна покретања су резултат спољашњег утиска за чула детиња, и то онако истим процесом као што спољашњи надражај утиче на развијање интелекта. И овде од множине престава зависи обим и јачина чуствовања. Тако нпр. дете најраније искуси разне физичке болове (неугодности), то је природно да ће се оно на сваку повреду тела згражати, јер је основна престава као подлога ту. На против чуство *симпатије* према особама доцније се јавља, јер је овде већа компликација искуства, овде се савршеније ствара и истиче престава, која служи као подлога осећању симпатије.

За овим осећајним покретањима дошла би т. з. *типична*, којима су основ такве преставе, из којих се ствара нпр. саучешће у тузи и радости, кад мора наше искуство да и приближно престава стање човека, с којим сасећамо.

Највиша и најсложенија осећајна покретања су нпр. љубав према роду људском, љубав према природи, љубав према отаџбини где су основ многобројне и сложене преставе. Против важније од ових осећања, приметимо да су ова или **интелектуална** нпр. љубав према истини, или **естетична** нпр. одушевљење за лепим, или су **морална** нпр. страхопоштовање вишег бића, вршење своје дужности и т. д.

Ове фазе осећајног покретања полазе, као што видимо од инстинктивних, од најнижих и прелазе у сложене, више, које живот и образовање организује и ствара из њих најузвишенији свет у човеку, чуствовања или осећања.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Из свега се јасно види, да су осећања у главном двојака : **инстинктивна**, која се прво појављују и **интелектуална**, која се доцније појављују с тим, да су инстинктивна осећања подлога интелектуалним, из којих се образовањем стварају *морална* чувства, извор свију узвишених мишлења и радова људских, које и карактеришу човека као узвишен Божји створ у вечној природи.

III. Први знаци детињег осећања.

Елеменат осећања или осећања показује се већ у првом моменту душевног живота детињег. У прво доба душевног развитка детињег, кад разум, што но реч, још спава, а својевољна радња ни у зачетку није, фазе осећања се силно и јасно истичу. Ко је ијоле посматрао дете малено чим се роди, па у даљем развитуку, тај ће тврдо бити убеђен, да дете рођењем већ даје израза угодног или негодног осећаја. Тако нпр. глађу изражава незадовољство и плачем тражи да се ова потреба задовољи; ако је опет чисто, суво и топло увијено, осмејкује се и тиме своје задовољство изражава, и то што даље у развитуку, све то боље и јасније.

Искуство нас учи, да су ови први знаци осећања *физичке* нарави, извор им је у органичкој животној промени. Што су јаче ове промене, тиме је изражавање ових осећања интензивније, Но кад дете деђе у трећи или четврти месец поједина *чула* осећања се јасно изражавају. Чуло лица, слуха и опипа у безброј примера нам приказују децу, како осећају радост или жалост у појединим моментима. Погледа л' дете на осмејак мајчин, смотри л' раширене мајчине руке или груди, осети л' својим ручицама дојку материну, и зар оно није у највећем стању *осећања*, и то баш чулног осећања. Не мање осећа дете и кад смо својом побудом искусили по штогод угоднога. Јесте л' посматрали једну обичну зар појаву: кад се цица-маца приближи малиши, па кад ју овај стане миловати! Усхићено је дете и цичањем изражава неизмерну радост своју. Енглеска књижевница *Harrie Martineau* прича за себе, да се неописано радовала као дете од три године, кад би могла да милује (глади) дугме на сестриној кани, које је било превучено сомотом!

Кад се деца почну кретати, ходати, играти, онда овлада њима чежња за *променом*. Ко је посматрао дете у овом стадијуму на безброј примера ће и овде видети изражај осећања, које неки педагози већ називају *темпераментима*. Та осећања су *реакција*

на предмете, појаве и личности, с којима је дете у додиру. Реагујући на непослушност коња свога, дете се *љути*, реагујући са неистрајношћу друга, јер неће више да се игра, оно се *љути*, смотри л' мало грђи предмет, па још непознат, оно се *боји*, чује л' да је неко *расположен*, и оно је расположено и обратно, исто пева, тужи, саосећа.

Имаде чудновата једна појава у овом дечијем неговању, због чега научари упоређују дечји свет са дивљим расама људским. Реагујући дете на какову угодну ствар, она се *засмеје* и за тили час *оно окрене плакати*, и обратно из плача стане се смијати. *Ова непосредност реакција није обична ствар*, она је душевна појава, која се базира на *инстинктивној* душевној радњи и на томе, да ми нисмо кадри тако брзо пратити *оне преставе*, које су наступиле међу плачем, смехом и обратно.

Пратећи ову појаву непосредности реаговања нека је напоменут овај пример. Мој мали син браца Радивој је једном приликом плакао, што му мати није одмах дала сисе. У највећем плачу, кад се, што но реч, заценио, стаде се смејати! Свима чудно беше, но ја сам некако спазио: мати се само у моменту осмехну и Радивој, што народ вели, промену ћуд. Јаснијих непосредности реакција је ваздан у животу детињем, нарочито се то опажа при оној игри „ац“ при игри давања и узимања ствари.

Скоро иста реакција се опажа у моментима, кад је дете *љутито*, кад оно хоће да буде баш оно, што оно и хоће. Мислиш у часу, да ће свиснути од љутине, али за час, па се разведри душа детиња, да те угодно дирне у срце баш као и чисто, ведро небо. Оно брзо заборави на узроке љутње своје, па и личности, које би изазвале нерасположај, особито, ако би личности покушале ма и најмањим предметима или појавама да пријатно изненаде ражљућеног „лава“, да га, што но се вели у матором свету, подмите.

По реакција ова најбоље се изражава у *променљивости осећања* или *ћудљивости*, која обично иде из крајности у крајност. Данас он воли играчку, да већ већма не може човек ни замислити, а сутра је мрзи, гура од себе, лупа, ломи; за час воли чуварицу, за час је опет не воли. Ова се ћудљивост најбоље изражава цртама на лицу, од којих је знаменита она појава „брата се дури“ и оне како се блажено осмејкују деца мала у часовима, кад се са разних узрока угодно осећају.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Доводећи ове душевне појаве у везу са физиолошким радом, са организацијом наравном већ код деце се може сва осећајност поред свију разноврсних реакција да сведе на *један степен*, која се као какова нит провлачи кроз душевност и ми је зовемо *темпераментом*. Пратећи изражаје тога темперамента за неко дете велимо, да је слободно, неко да је плашљиво, неко да је ћудљиво и т. д. Једном речи, ако добро пратимо изражаје осећања (чувствовања) детињег у разним приликама и код разног степена, јасно ће нам се већ у најмлађем дебу истицати т. з. *индивидуалност*, која и код људи може да буде само слична, а никада једна и иста, која ја код човека и у најмлађим данима нешто *иособно*. Извор овај индивидуалности је у нервnoj природи детињој и спољашњим утисцима, на које све може да утиче образовање, на коју чињеницу сада прелазимо.

(Свршиће се.)

РОМАН И ВАСПИТАЊЕ.

Пише Јелица Беловић-Бернадзиковска.

Ово је тема, која ти се, ако је у теби педагошко срце, намеће, чим узмеш какву нову књигу у руке... Па кад је прочиташ, мислиш и опет само о томе...

Занос за смела подuzeћа, за јуначку љубав и веру — сјаји се многоме у оку, кад дигне поглед са романа или приповетке у којој се описују сјајном поезијом старе традиције предака. Занос те обузме, кад слушаш епске песме из старијег доба, макар да све то не беше изрична поучна лектира, нити је песник пишући, имао изрично то на уму, да нам каже своје особено и специјално мњење о животу и свету. Те су песме и романи пуни јадовања. Они јадују без страсти — објективно...

Другојачији је модерни епос и роман — Данас песник пре свега хоће да пође у сасвим извесном, одређеном правцу. Он нам не прича само пуке згоде и незгоде, већ одмах из њих вади последице, те фанатичком ватром настоји да читача освоји за своје мишљење. Модерни списатељ управо нас сили, да верујемо његовој прорачунској вери. Он нас енергично опомиње, да уђемо у се и показује нам стазе, да се поправимо у његову индивидуалном смислу.

Модерни писац стоји у данашњем свету попут свесног борца.

Модерни његов начин борбе и његова трофеја победе, сасвим одговарају моментаном карактеру нашега доба. И у том је баш она чудновата снага, што извире из модерне литературе у душе наше. „Дон Кижот,“ „Вертерови боли,“ „Ујак Томина колиба“ и „Римски чаробник,“ данас више не би могли стећи онакав светски глас колико год су то лепа дела. Осећаји у њима, њихови назори о животу предалеки су од данашњег схватања. Ми их читамо као дела из прошлости, а да данас неко онако стане писати — то нас не би никако занимало! Право каже критичар Gleichen: „Das Werk eines Schriftstellers kann in der Zukunft ein Culturbild werden wenn sich vor Allen aus der Dichtung die Ideale der Vergangenheit verstehen lassen; die moralische Wirkung des Romans auf die Zeitgenossen veraltet aber sobald die Ueberzeugung des Verfassers Allgemeingut geworden oder über Bord geworfen ist.“ То је жива истина!

Никада се није толико „моралних“ романа писало као данас. Морал данашњих романа извире из пера пишчева попут електричне струје, која спаја у некој трзавици аутора и свет. У језику новина зову оваки одношај актуалним интересима, па тако тешко признају романсијеру право на морализовање. Модерни романсијери имају дакле најбоље намере! Па да ли им ова намера и успева. То је друго. Прави дубоки дојам на људско срце може да има само право уметничко дело, докле тако зване „моралне књиге,“ чија се сврха већ у натпису извине могу људима да покваре сваку вољу на морал. Оне додијају, досаде. Баш онда, кад ти се чини, да писац ни најмање не мисли, да ти „продиче,“ баш онда може једна паметна реч, једна духовита реченица да ти се благословено усади у душу и остави добар утисак! Криви патос моралиста много квара чини. И баш зато признао је модерни свет моћ књиге на свету. Оно што читамо, прелази нам у душу, тело и крв. Роман је без сумње огледало свога доба. То је стара ствар. „Вертерови боли“ производ су осетљивог претераног и сентиметалног оног доба кад се вазда растапало у осећањима и у осећавању. Па кад су изашли Вертерови боли онда је Немац сам себи измислио подсмешљиву реч: „Gefuhlsduselei.“ Лектира делује на читача више него научне књиге, то се већ види и код деце. Лектира делује више него ли оно што је човек сам доживео, Колико год је захватила рука човекова изумитеља и природне силе и извадила из њих своје практичне

потребе, тако је исто дубоко захватило око модерног велика психолога у срце људско и ту дуби и тражи неуморно поводе и разлоге и тумачења за све што још није јасно. И тако је постао хоризонт шире, а подручје нашег света опсежније. Ми не ходамо више по беломе свету у једноставној хаљиници простодушја, не ми смо збацили ту хаљиницу и заменили је плаштом познања...

Очински глас старих писаца, који су причали о свему, што је лепо и добро, данас се и не чује; њега је заглушио патетички говор и реторичко гласно мњење модерног романијера. Он то мњење меће у уста сваком својем лицу, сваком догађају у својим делима тако несакривеним начином. Са намером: штети поучити никада није писац ступио толико међу читаоче као данас. Он је управо наметљив.

Свак ко чита данашње романе доћи ће до тога уверења. Модерни писци само желе обратити људе и само за то се труде и пишу...

Обратити, обратити!

„Обратити, поправити, подићи, освојити ја вас хоћу!“ виче романијер нашега доба у вас глас и строгим лицем седа час на судачку, час на говорничку столицу и удара оштрим бичем на слабости људске, на неправде државе и друштва. Он узимље на се улогу апостола или улогу филозофа, па се служи највештијим речма из теологије, а уз то не заборавља ни на математичке доказе. Само да увери, освоји. Како пажљиво израђују модерни писци своје јунаке! Сваки је тачно посматран и из природе исписан, али кад га боље погледаш, ипак ћеш опазити, да је свако лице и свака ствар у томе роману великом уметношћу „моралу за вољу“ баш у оно и онако светло помакнута и постављена, да читач јаче загледа велики јаз и понор што но се развалио између зла и добра и да га од тога гледања ухвати несвестица, којој је опет задаћа та, да немило уздрма и потресе из удобног и мирног безбрижног свакидашњег му живота из „Durchschnittsleben“-а како критичар називље тај наш живот без рефлексije и без дубљих мисли. Почевши од параболе о Лазару, путује прича о добром сиромашу и злом богаташу кроз све литературе света у безброј варијација, путује као бела жена кроз стране градине... И вазда је то прича одевена у костим свога доба. Данас је та параболоа постала занимљивим социјалним питањем, које управо крваво описује одношај господара и роба, посед-

ника и сељака, племића и грађана, и напослетку грађана и радника. Пре су се радо читали романи у којима се сиромаштво пење на лествици својих врлина и знања и напослетку стигне као главни вођа међу највише кругове друштва. Модерни рафинирани укус, који тако тешко верује у идеале, тражи, да се писац психолошки удуби у свој предмет и тако су постали *модерни* роман, којима је круна Толстојево „Васкрснуће.“ У тим романима фини бонвиван усред наслада и уживања свога богатства, одједаред уђе у се — потресе га нешто и он више не усуђује гледати себе самога у праву, да само сâм ужива, брижно и попашно већ на једном увиђа да толики око њега трпе, што није право. Овај готово невероватни алтриуизам у човска егоисте, ције скроз нова појава у свету, знамо из живота првих хришћана, како су се многи одрекли свега и поделили све своје међу сиромаше и живели сиромашки. Ко не зна Фрању Асишког? Такав је ето и Wilfried Falkenburg у Штихагенову делу „Opfer,“ такав је ето и најмодернији кнез Димитрије Нехљудов у Толстојеву „Васкрснућу.“ Но средовечни јунак постао је славан, постао је силан и други су се за њим поводили, јер је у његовој идеји била клица пуна животне снаге, јер је његова наука била наука чистог и узвишеног морала, наука поносите ванредности, за коју их је само мало одабраних. Фрања Асишки отмено је лице, он се високо уздиже над својим савременицима, дочим се Димитрије Нехљудов понизује у сфери гњилоће и смрада крај свих узвишених мотива својих. Уз то је Асишки освојио свет, дочим је Нехљудов разбудило интерес, али се нико не поводи за њим у данашњем свету.

Не да се порећи: има нека жеђ у данашњем свету, неко чезнуће. Многе од оних, који живе у обиљу, спопане часком нека туга, нека жеља, неко чезнуће за новом вером. Ено и Зола и сви редом, исто нам казују.

Кад се срушила атинска култура нашле су оне душе у хришћанству доста хране које сензационо љубе попут мученика нпр. кад је феудални свет разорила бура револуције — предали су се неки поетском филозофском „Weltschmerz“-у, а данас — данас траже у неким изванредним жртвама земаљску праву, јер су заборавили веровати у ону слатку, снажну и помирљиву небеску праву. Штихаген и Толстој два су модерна лица!

Штихаген се губи у ситницама, па се у њима и главна мисао губи, у њима готово нестаје јунака отменог, изображеног

човека, који хоће да користи свету, тиме да постаје практични социалиста. Тај немачки роман и његов „Salon Socialist“ оставио је читаче хладне, јер се у њему аутор не бори за властите идеале већ за туђе. То је главни биљег данашњег романа — али жали Боже и данашњег васпитања. Свак се и ту брине за туђе идеале... а то није добро...

Н А Ц Р Т

специјалнога наставног плана за српску народну неподељену основну школу.

(Наставак.)

Б) Мађарско читање, разумевање и вежбање у мађарском говору.

Смер: Ученици у српским основним школама имају научити читати и писати мађарски; вежбају се у разумевању прочитаног и о прочитаном градиву води са њима разговор, те се тако вежбају у говору мађарског језика.

II. разред.

1. *Задатак:* Читање и писање. Ученици II. разреда имају научити сва мала рукописна и штампана слова, вежбају се у разумевању речи и реченицама са малим рукописним и штампаним словима.

2. *Наставно време:* Седмично 2 получаса непосредне наставе, осим тога седмично 6 получасова посредне наставе за читање, и 4 получаса посредне наставе за писање мађарско.

3. *Средства наставна:* а) Уџбеници: Мађарско језикословље од Ј. Илијћа I. свеска и таблица, односно пропис. — б) Школска табла и штица.

4. *Распоред наставног градива:* Ученици у овоме разреду из наведеног уџбеника вежбају се у читању и разумевању речи и реченица под малим рукописним и штампаним словима по реду, назначеноме у истом уџбенику. (Стр. 1—18.).

5. *Наставни поступак:* Ученици све прочитане речи и најпотребније реченице мађарске уче на памет и значење дотичних речи и реченица казују српски и по могућству води се с њима разговор о прочитаном градиву на мађарском језику.

III. разред.

1. *Задатак:* У трећем разреду уче деца познавати рукописна и штампана велика писмена мађарска у вези са читањем и разумевањем речи и реченица и у опште прочитаних читалачких предмета, и у вези са вежбањем у мађарском говору о прочитаном односном градиву. Читање механично и логично, са особитом пажњом на добар мађарски изговор. — Учење на памет лакших песмица и мудрих изрека ради вежбања у изговору.

2. *Наставно време:* Седмично 2 получаса непосредно, и 6 получасова посредне наставе.

3. *Средства наставна*: Мађарско језикословље од Ј. Илијћа. — Свеска I.

4. *Распоред наставног градива*: I. половине школске године ученици уче познавати велика писмена и вежбају се у читању и разумевању речи и реченица под односим великим писменима, (стр. 19—29.) а II. половине школске године предузима се читанка (III. део из наведеног уџбеника, стр. 42.—57.). — Друге половине школске године:

Фебруар: 1. A könyv. 2. A könyvecske. 3. A tábla. A palatábla. 4. Az író toll. 5. Az iskola. 6. Az asztal. A szék. 7. Az ágy. A szekrény. 8. A szoba.

Март: 1. A ló. A tavasz. 2. A tehén. 3. Az istálló. 4. A kutya. Nyári dal. 5. Az egér. Egérke. 6. A tyúk. A lúd. 7. A galamb. Őszi dal. 8. A hal.

Април: 1. A növény. A tél. 2. A kabat. 3. A csizma. A kalap. 4. Az ember. Milyen leszek én? 5. Étel és ital. 6. Ki dondoskodik az ember élelméről.

Мај: 1. Mit csinálnak a kézművesek? Nagy ez a föld. 2. A drágakő. 3. A kalász. 4. A kecske. 5.—8. A bányá.

Јуни: 1. и 2. Kedves hon.

5. *Наставни поступак*: Код сваке лекције после прочитања казује се значење непознатих речи и реченица, исте се уче на памет, и ученици вежбају се, да на питања учитељева садржај прочитаног градива у потпуним реченицама казују.

Примедба. Наставна основа прописује за неподељене српске основне школе, да се мађарски разговор уз очигледну наставу има продужити и у III. разреду. Према времену, које у погледу школског рада на расположењу стоји учитељу неподељене основне школе, посве је немогуће одредити и за тај рад ма и један полчас наставни недељно. — Обзиром на градиво, које у том погледу Наставна Основа прописује, да би се удовољило и том захтеву, у неподељеној основној школи учитељ се може једино послужити наставним уџбеником Илијћевим, а никако Коњовићевим, јер у овом последњем, Наставном Основом прописано градиво за мађарски разговор уз очигледну наставу, никако није обрађено; напротив у Илијћевом уџбенику и ако не потпуно, а оно бар у главном исто градиво обрађено је, те тако учитељ прописано градиво за мађарски разговор може предузети са ученицима на часовима, одређеним за мађарско читање и разумевање.

IV. разред.

1. *Задатак*: Ученици вежбају се у читању и разумевању самосталних читалачких предмета; о прочитаном градиву води се с њима разговор на мађарском језику, те се тако вежбају у говору мађарског језика. — Читање механично и логично. Учење на памет лакших песмица и изрека.

2. *Наставно време*: Седмично 2 полчаса посредне, и 6 полчасова непосредне наставе.

3. *Средства наставна*: Уџбеник: Мађарско језикословље од Јов. Илијћа. II. свеска.

4. *Распоред наставног градива*: Из наведеног уџбеника чита се II. одежак (стр. 25.—55.) и то:

Септембар: 1. и 2. A lakóház. 3. A jószívű leányka. 4. Miért örül a kis leány. 5. и 6. A család.

Октобар: 1. Zsófi. 2. A szülők iránti tisztelet. 3. и 4. Az udvar. 5. A juh. 6. A pulyka. 7. A pulyka és fiai. 8. A kert.

Новембар: 1. и 2. A fa. 3. A diófa. 4. A ribizke. 5. A cseresznye. 6. Az alma. 7. A rózsza. 8. A madarfészek.

Децембар: 1. и 2. A pillangó. 3. A méh. 4. A méhecske. 5. и 6. A mező.

Јануар: 1. A magszem. 2. A búza. 3. A rozs. 4. A len.

Фебруар: 1. A nyúl. 2. A pacsirta. 3. A fürj. 4. A rét. 5. Az engedel messég jutalma. 6. и 7. Az erdő. 8. Mikor szép.

Март: 1. A tölgyfa. 2. A bükfa. 3. A szamócza. 4. A gyöngyvirág. 5. A kigyó. 6. A bagoly. 7. A mókuska. 8. A patak.

Април: 1. A méh és a galamb. 2. A nefelejts. 3. и 4. A hegy és a völgy. 5. Az uteza. 6. A város és a falú.

Мај: 1. A szülőföld. 2. Kiből lesz jó magyar polgár? 3. Tavaszkor. 4. A nyár. 5. Ősz. 6. Madárkák búcsúja. 7. Téli vigasz. 8. Az évszakok.

Јуни: 1. Az evszakok. 2. Szent fogadás.

5. *Наставни посгуван*: а) Ученици пре читања односног читалачког предмета уче на памет и препишују речи из речника. б) На часовима посредне наставе вежбају се у течном и правилном механичном читању односног предмета. в) Чита се дотични предмет са разумевањем и води се разговор о прочитаноме на часовима непосредне наставе.

V. и VI. разред.

1. *Задатак*: Ученици усавршују се у правилном читању и разумевању читалачких предмета; о прочитаном градиву води се разговор на мађарском језику, те се тако ученици вежбају и усавршују у говору мађарског језика. — Уче на памет и декламују песмице и мудре изреке, изложене у стиховима.

2. *Наставно време*: Седмично 2 получаса непосредне, и 6 получасова посредне наставе.

3. *Средства наставна*: Уџбеник: Мађарска читанка и вежбовна књижица за српске народне школе од В. Гро-а.

4. *Распоред наставног градива*: Наставно градиво сваке друге године мења се:

А) Прве годинне читају се ови предмети:

Септембар: 1. A falitábla. 2. A vonalzó. 3. számológép. 4. A szék. 5. Az iskolai élet.

Октобар: 1. Az iskola. 2. Az iskolaépület. 3. A lakószoba. 4. A család. 5. Arva fiú és az árva madár. 6. Az ember. 7. A fej.

Новембар: 1. A szem. 2. A fül. 3. Az orr. 4. A száj. 5. A karok. 6. Az ujjak. 7. A lábak. 8. Vigyázó légy!

Децембар: 1. A ruha. 2. A kabát. 3. A csizma. 4. A női ruha. 5. A leány és a cziczuska.

Janуар: 1. A konyha. 2. Táplálék. 3. Sovány étel.

Фебруар: 1. A kenyérsütés 2. Egerecske. 3. Nem kell gyufával játszani.
4. Az udvar. 5. A szekér. 6. A kút. 7. A víz.

Март: 1. A kert. 2. A kis virág. A kis kertésznő. 3. Az almafa. 4. A körte. Mi ez? 5. A szilvafa. 6. A diófa. Mi ez? 7. A mogyoróceserje. 8. A méhecske.

Април: 1. A fiú és madárka. 2. A házi állatok. 3. A kutya. 4. A tolvaj és a kutya. 5. A ló.

Мај: 1. Kis lovag dala. 2. A veréb és a ló. 3. A tehén. 4. Bárányka. 5. A disznó. 6. A kecske. 7. A lúd.

Јуни: 1. и 2. Hazi madarak.

Б) Друге године читају се ови предмети:

Септембар: 1. и 2. A falusi piac. 3. A templom. 4. Vasárnap. 5. A tavasz.

Октобар: 1. A földmivelő tavaszi foglalkozása. 2. и 3. Aratás. 4. Nyári dal. Őszi dal. 5. и 6. A földmives őszszel. 7. Téli dal.

Новембер: 1. и 2. A gazda télen. A tél. 3. A tél örömei. 4. A malom. 5. и 6. Népdal. 7. A kerékgyártó. 8. A kovács.

Децембар: 1. и 2. Kik építik a házat. 3. A fazekas. 4. A len és a kender. 5. A takács.

Јануар: 1. и 2. Iparosok 3. A mesteremberek.

Фебруар: 1. и 2. A város. 3. и 4. A vásár. 5. Az utak. 6. A pósta-legény. 7. Vándor dala.

Март: 1. A tölgyfa. 2. A fenyőfa. 3. Az elégedetlen fenyőfácska. 4. A nyírfa. 5. Az erdei fák vitája. 6. A fiú az erdőben. 7. A mókus. 8. A mókuska.

Април: 1. и 2. A föld. 3. Szülőföld. 4. и 5. Haza.

Мај: 1. Magyar polgár. 2. A haza. Levegő. 3. и 4. Az ég. 5. Reggeli ima. 6. Ima tanítás előtt. 7. Ima tanítás után.

Јуни: 1. и 2. Isten műve.

5. *Наставни поштуак* онај је исти, као и у IV. разреду.

Примедба: Наставна основа овде наведени уџбеник прописује уједно и за уџбеник IV. разреда; но обзиром на читалачко градиво овога уџбеника, с једне, а с друге стране обзиром и на мали број читалачких предмета, што их прописује Наставна Основа за V. и VI. разред, пошто је и Илијев уџбеник одобрен од Школскога Савета и уврштен међу уџбенике српске основне школе, држимо да је много боље у IV. разреду употребити II. свеску уџбеника Илијева, а прописану читанку мађарску од В. Гро-а оставити за V. и VI. разред, чије се читалачко градиво у ова два разреда врло лако и добро може обрадити.

В) Мађарско писање и писмени састави.

Смер: Вежбање ученика у писменом изражавању мисли на мађарском језику.

II. разред.

1. *Задатак*: Ученици се вежбају у писању и преписивању речи и реченица са малим рукописним писменима из буквара и са школске табле. — Вежбање у лепом писању малих мађарских писмена по азбучном реду.
2. *Наставно време*: Седмично 4 получаса посредне наставе.
3. *Средства наставна*: Таблица и пропис; школска табла и буквар мађарски.
4. *Наставно градиво*: Вежбање у писању иде упоредо са читањем. Писмена, поједине речи и реченице, у опште на часовима мађарског читања и разговора обрађено градиво јесте наставно градиво и за писање.
5. *Наставни поступак*: Ученици по упутству учитељевоу вежбају се у одређено време у писању мађарском.

III. разред.

1. *Задатак*: Писање и преписивање речи и реченица са великим рукописним писменима; при чему се пази, да се по могућству свака реченица са другим почетним писменом почиње. — Списивање на памет научених реченица изрека и лакших песмица. Вежбање ученика, да о прочитаном обрађеном градиву према стављеним и написаним питањима ученици научене одговоре у простим реченицама на папир стављају.
2. *Наставно време*: Седмично 4 получаса посредне наставе.
3. *Средства наставна*: Пропис; школска табла и прописани уџбеник мађарски.
4. *Наставно градиво*: Према свршеном градиву из мађарског читања и разговора и у вези са истим одређује се наставно градиво за писање.
5. *Наставни поступак*: Као и у II. разреду.

IV. разред.

1. *Задатак*: Преписивање из читанке без грешака. Списивање на памет научених изрека и реченица и песмица. — Према стављеним питањима писмено исказивање обрађеног читалачког градива.
2. *Наставно време*: Седмично 4 получаса посредне наставе.
3. *Средства наставна*: Пропис; школска табла и одређени уџбеник мађарски.
4. *Наставно градиво*: Као и у III. разреду.

V. и VI. разред.

1. *Задатак*: Вежбање у лепом мађарском писању, са већом пажњом на мађарски правопис. — Писање већих реченица из памети. Усавршавање у писменом изражавању мисли на мађарском језику, према и у вези са свршеним и обрађеним градивом из читања и разговора мађарског.
2. *Наставно време*: Недељно 3 получаса посредне наставе.
3. *Средства наставна*: Пропис; школска табла и уџбеник.
4. *Наставно градиво*: Као и у IV. разреду.
5. *Наставни поступак*: Као и у IV. разреду.

Г) Основи мађарске граматике.

1. *Смер*: Упознавање ученика са основним и најглавнијим правилима мађарског језика.

V. и VI. разред.

1. *Задатак*: На основу стеченог знања и окретности у говору мађарског језика, ученици на читалачким предметима индуктивним начином упознају се са основним правилима мађарске граматике.

2. *Наставно време*: Седмично 1 получас непосредне, и 1 получас посредне наставе.

3. *Средства наставна*: а) Мађарска читанка од В. Гро-а и свешчица за вежбање у граматичкој настави. — б) Спомоћна књига за учитеље: Мађарско језикословље од Јов. Илијха. I. и II. свеска

4. *Распоред наставног градива*:

Септембар: 1. *A főmondat. Az alany és az állítmány. Főnév és ige.*
2. *A melléknév mint állítmány.*

Октобар: 1. *A főnév mint állítmány.* 2. *Jelen és múlt idő.* 3. *A többes szám. Az ige jelen és múlt ideje.*

Новембар: *A főnevek többes száma.* 2. и 3. *A birtokos személyragok.*

Децембар: 1. *A bővített mondat. A tárgy.* 2. *Tulajdonítórág. Részes tárgy.*

Јануар: 1. *Az ige jövő ideje.* 2. *Nekem van és nekem nincs.*

Фебруар: 1. *A helyhatározó;* 2. *Az időhatározó.* 3. *Mód határozó.*

Март: 1. *Ok- és célhatározó.* 2. *A jelző és a melléknév.* 3. *A melléknév és a fokragok.*

Април: 1. *A jelző és a számnév.* 2. *A névmások főbb fajtái.*

Мај: 1. *Az összevont mondat és a kötőszó.* 2. и 3. *Az összetett mondatok fajtái.*

5. *Наставни поступак*: Наставни поступак је индуктивни и еродан ономе поступку код наставе у српској граматизи.

(Наставиће се.)

ЗАБОРАВ.

Цртица из психологије.

Превео: Вл. В—ћ Будимпешта.

Заборавом називамо ону душевну појаву, која настаје када каква у заборав бачена представа због какве сметње при асоцијацији не може да нам дође на памет. Заборав дакле није ништа друго него последица, резултат спречене, предупређене асоцијације. Узрок овој сметњи асоцијације може бити разнолик. Тако може да буде сметња у самом живчаном елементу, дакле у можђаној ћелијици нпр. ако ова не прима довољно хране те тако нема ни потребне енергије; или сама живчана влаканца, која спајају живчане

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

елементе не доводе надражај, што бива како при изобилности крви у мозгу исто тако и при недостатку њеном. У оваким случајевима прекида се асоцијација, нема осећања, представа не долази у свест.

У таким приликама осећамо, примећујемо да нам тражена представа врло близу стоји самосвести, да нам је дотична реч што но веле на врху језика али зато ма како да се усиљавамо и напрежемо ипак нам не долази на памет. Код неких људи може овај заборав таку узрујаност да изазове, да дотичном хладан зној на челу избије те моли оне, који су око њега, да му помогну, како би му што пре заборављена тражена реч пала на памет, јер се боји да ће му позлити, да ће га капља ударити. Ова сметња асоцијације може да траје не само неколико минута него и дана, шта више и месецима може она да се вуче и протеже. Ограничити се може како на једну представу тако и на више њих па и на читав низ представа.

Најновијим истраживањима, особито патолошким испитивањима је пошло за руком те се дознало, да је дар за писање, за читање, дар говора, певања и др. скопчан за разна места у мозгу.

Има и таквих случајева, да човек наједан пут изгуби способност за говор. Представама, мислима не може да нађе прикладне, одговарајуће речи ово је тако звана „афазија.“ Овој је сродна болест аграфија т. ј. када неко од једаред заборави писати и не познаје више писмена. Особена врста афазије је кад неко заборави један језик, чује — пре тога познате му — речи, али њему у ушима тако звуче, као да их није до сад чуо него да их сад први пут слуша. Неки је у стању да исте речи кад је чуо, да их и понови, али их не разуме. Шта више догађа се и то, да неко штампана слова зна прочитати, али што је писано то је њему што оно веле terra incognita.

Један је болесник нпр. заборавио именице. Тако кад је хтео да каже „маказе“ увек је у место тога казао „оно чим се шиша.“ Место да каже прозор, говорио је „оно кроз чега се гледа.“ Једном лечнику који је боловао од афазије у сну му се повратио дар говора. Има и таквих случајева, да дотични само певајући зна изговарати речи.

Средиште, центрум дара за говор је код већине људи на једном извесном месту леве можђане хемисфере. Код шуваклија је исто средиште у десној хемисфери на одговарајућем месту. Све

онoш то слаби, умара и болесним чини живчани сустав то и заборав јача, унапређује. По томе дакле заборав слабе и унапређују: не-саница, нередован, неумерен и развратан живот, даље прекомерно уживање алкохолних пића, као и свака већа узрујаност, раздражљивост а особито страх и уплашеност.

Навешћемо неколико врло занимљивих примера, који се на заборав односе.

Нека млада жена, која је свога мужа жарко љубила, пала је — услед неке болести — у несвест, када је после тога дошла к себи заборавила је све оно, што се с њом од удаје па до болести догодило. На живот пре удаје са свим се добро и живо сећала. Одбила је од себе мужа и дете и никада се више није могла сетити на овај одсек живота т. ј. на брачни живот. Родитељима и пријатељима њеним тешком муком пошло је за руком те су јој донекле уселили у главу, да се она удала те да има мужа и дете. Она држећи, да ће пре истина бити, да је она изгубила један део памћења, него да су сви око ње саме варалице и лаже поверовала им је. Али до свог сопственог убеђења никад није дошао. Види свог мужа и дете без да зна, како је дошла до једног и до другог.

Нека млада американска госпођа после једног дугог спавања заборавила је све, што је научила тако да је морала све из нова да учи. Не само да је требала на ново да учи читати, писати, рачунати него јој се требало с околним предмета и људима по ново упознати. Након неколико месеци после тога пала је опет у дубок сан и кад се пробудила, дошла је у такво стање, као што је пре првог спавања била, али што се догодило између првог и другог спавања то је са свим заборавила. Више него кроз 4 године наизменце падала је из једног стања у друго увек после дугог, дубоког спавања. Интересантно је што је пре првог спавања имала леп рукопис, доцније пак са свим примитиван.

Сличан овом случају спомиње и Carpenter. Једна млада енглеска дама на неколико месеци после удаје пала је у дуго и дубоко спавање. Када се иза двомесечног спавања, од сна пробудила (за то су је време вештачки хранили) све што је пре тога знала заборавила је. Све је на ново требала да учи.

ДИМИТРИЈЕ И. ТИХОМИРОВ

— руски педагог. —

Августа месеца т. г. навршује се равно тридесетипет година, од како је започео свој васпитачки и учитељски рад, знаменити, чувени и уважени руски педагог *Димитрије Иванович Тихомиров*. Учитељство, као сталеж којему је свети позив оплемењавање и облагорођавање човештва, ваља и треба да се интересује за сваку пажње достојну појаву у сталешком животу својем, а још више дужно је учитељство једнога народа да се заинтересује и упозна са животом својим и са животом учитељства својих саплеменика. Па и српско учитељство, као огранак велике породице славенскога учитељства, не сме остати хладно према појавама, покретима и знаменитим догађајима у животу својих славенских сатрудбеника. Мар и интересовање за живот, напредак и деловање учитеља остале нам славенске браће зближиће нас духовно, а на том духовном зближењу зидаће се и сазидаће се у току времена срећа, напредак и благостање наших саплеменика. У цели да пробуди тај мар, и да подстакне живље интересовање у овом погледу, и писац ових врста у кратким потезима — по једном руском часопису — износи пред српско учитељство живот и обележје рада великог руског учитеља *Димитрија Ивановича Тихомирова*.

Родио се он године 1844. у забитном селу Рождествину у Костромској губернији где му је отац био сиромашан свештеник. Живећи међу сељацима млади је *Димитрије Иванович* веома заволео тај најнижи сталеж друштвени, и већ у тим годинама се одлучио да му послужи чиме и како буде могао. Пошто је 1866. године као први ученик свршио у Москви војено-учитељску семинарију, постане одмах учитељем вежбаонице уз исту учитељску школу, на којој су у то доба учитељевали својега времена чувени педагози: *Гедикс*, *Шуф*, *Зенгбуш* и проф. *Јурковић*. За младог *Димитрија Ивановича* не могоше бити већег и лепшег одликовања од тога, што је постао сарадник и друг по позиву својим одличним наставницима, који одушевљаваху младе учитељске приправнике, да поверену им децу уче и васпитавају хумано, разумно и срдечно. Сем својих званичних дужности у вежбаоници *Димитрије Иванович* је бесплатно настављао у вечерњој школи на фабрици *Ф. С. Михајлова*. Радом својим у тој школи обратио је био на себе пажњу многих те је 1870. године изабран био за правога члана у „Московски комитет грамотности.“

С годином 1870. започиње и педагошко-литерарни рад Димитрија Ивановића. Из његова пера изилазе многи чланци у педагошким часописима и први уџбеник „Азбука правописанија“. 1872. издаје он буквар — који се је по том у целој Русији употребљавао.

„Московски комитет грамотности“ шиље га за тим за руководиоца на педагошке курсеве у разне градове, а управитељи и управитељице московских градских и околних школа позивају га да надзирава њихове школе и да руководи учитеље у раду им. Да би овим новим дужностима што боље и савесније могао одговорити напушта он 1877. године вежбаоницу.

Први педагошки курс држао је Д. И. године 1873. у Ромнама, а следећих година руководио је исте курсеве у Серпухову, Москви, Чернигову, Конотопу, Полтави, Саратову, Курску, Чистопољу и Вјатки, сваком приликом одушевљавајући учитељство, да служи својему позиву идејално и са самопрегоревањем.

У току од тридесет година Димитрије Ивановић је написао до тридесет које уџбеника, које методичко-дидактичких руководства уз исте уџбенике. Књижевна су му дела доживела од пет до стотина издања, тако да су до данас у целој Русији растурена у пет милиона егземплара.

Данашњим је даном Димитрије Ивановаћ у веома лепој и свежој снази, пун воље за рад и служи као лектор методике рускога језика и као руководитељ практичних радова на педагошким курсевима у Москви. Сем тога издаје он два педагошка часописа, а то су: „Дјетскоје чтеније“ и „Педагогическиј Листок“ на којима раде као сарадници одлични руски педагошки писци.

Руско учитељство, међу којим је веома много ученика и ученица Димитрија Ивановића, веома уважава свога учитеља и признаје му велике заслуге стечене у раду на образовању и васпитању народне масе.

Том уважању рускога учитељства уверен сам, да ће се са мном заједно прикључити и српско учитељство и пожелети честитоме јубилару Димитрију Ивановићу, још много живота на корист и понос школе и народа којему од свега срца и искрено служи.

Сомбор.

Ст. С. Илић.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

СЛИКЕ ИЗ ШКОЛЕ.

Пише Јелица Беловић-Бернадзиновска.

Lapsus. Мала Нада бијаше врло расејано чељаде. Онај вијенац од злата око њезине главице вазда је стајао очитом тежњом у више сфере — никад јој пригладита косица! Никад мисли на окупу, никад!

Из тога родиле се често тешке неприлике. Погрешке падале јој као киша из устију и из цера. Кад ју видјех онако застиђену и скрушену при таким случајевима, вазда би ме сјетила на ону очарану краљицу, којој, кад би говорила — код сваке ријечи искочи крастава жаба из устију. И Нада бијаше така краљица са вијенцем од накострушена злата око главе. Чујте само што је једном у својој задаћи написала: „Драга пријатељице! Ох — Увијек, увијек ћу те вјерно и топло држати у сметишту свога срца (у мјесто светилишту!)“

А други пут опет:

„Марија Антоанета умрије на свратишту... (мјесто стретишту.)“

Што смо је корили, опомињали — залуда! Је ли се икад поправила — не знам.

У њезиној крви бијаше обилна гоза талијанског „dolce far niente“; али њезина „papillone du logis“ (машта) бијаше уз то и пуна тако зване њемачке „Gemütlichkeit“; која је смјеса сентименталности, сањарија, флегме и материјалне насладе.

На бијелом чеоцу између обрвица бијаше императорски један набор -- знак — да је Нада била тврде главице и своје вољице. Многи ју држаху и за прерано дозрелу кевицу.

Тек она то није била. Њезина привидна дозрелост није имала дубље корење, већ бијаше само њен крабуљни костим откан из искустава других, из лектире и посматрања околиша. Тек она је тај костим крај све накострешене ауреоле носила с неком грандезом и очитом дјетињом радости: преобући се у „велику“ — и пренијети се у мишљење великих. Зар то није било право стециште (или како је она једаред написала „специште“) контраста, та мала кевица Нада?“

(Свршиће се.)

Н Е К Р О Л О Г.

†

Његово Високопреосвештенство Господин

НИКАНОР ПОПОВИЋ

православни српски епископ тамишварски, преминуо је у Господу 26. јулија о. г. напрасном смрћу. Сахрањен је 28. јулија опојан од два епископа и многих свештеника, а испраћен до вечне куће молитвеним саучешћем свих верних подручне му дијецезе. Бог да му душу прости!

† **Вукосава Малеташки рођ. Аперлић** оспособљена учитељица, супруга г. Крсте Малеташког учитеља у Турији, преселила се у вечност после дужег боловања 30. јулија т. г. у Старом Стапару код својих родитеља. Вечан јој спомен!

Б Е Л Е Ш К Е.

Испити у православним срп. учитељским и учитељичким школама у Митрополији Карловачкој на крају 1900/1901. школске године одржани су следећим редом: У сомборској мушкој и женској учитељској школи у прва три разреда одржани су закључни годишњи испити у другој половини маја месеца Испити о учитељској способности пак започели су 4. (17.) јунија и трајали су следећих шест дана. На овима је председавао изасланик В. сл. Школског Савета високопречасни господин протопрезвитер *Јован Борота*. Испит овај полагао је 20 овогодишњих свршених приправника, 2 од лањских свршених приправника и један привремени учитељ по дозволи добивеној од Вел. Школског Савета. Од ових је проглашено за способне учитеље њих 17 и то: Константин Стојачић из Сомбора с одличним, тројица с врло добрим десеторица с добрим, и тројица с довољним успехом. — У женском одељењу полагао је испит о учитељичкој способности 32 кандидаткиње. Од ових је оспособљено 25. И то три с одличним, дванаест с врло добрим, седам с добрим и три с довољним успехом. У осталим разредима пак број ученика и успех био је овакав: У I. разреду мушком уписало се на почетку године редовних 22 ученика и један приватан. Од редовних изостала су у току године двојица. Испит је полагао њих 21 од којих су показали њих 8 добар, 2 довољан, 8 недовољан а 3 слаб успех. — У I. разреду женском уписало се на почетку године 41 редовна приправница, од тих су две изостале. Испит је полагао њих 39 и то са следећим успехом: 1 одлична, 14 врло добрих, 11 добрих,

довољна и 11 nedovoljnih. — У II. разреду мушком уписало се на почетку године 27 ученика. У току године изостало их је 4, испиту се подвргло њих 23, од којих су заслужила 2 врло добар, 5 добар, 6 довољан, 5 nedovoljan и 5 слаб успех. У II. разреду женском уписало се почетком године 36 ученица од којих ни једна није изостала. Резултат испита је следећи: 3 одличне, 13 врло добрих, 7 добрих, 5 довољних, 7 nedovoljnih и 1 слаба. — У III. разред мушки уписало се на почетку школске године 19 редовних ученика, пошто су у току године двојица изостала, подвргло се испиту њих 17. Од којих је један врло добар, 9 добрих, 3 довољна, 3 nedovoljna и 1 слаб. У III. разреду женском почетком године уписала се 41 редовна ученица, и 1 приватна; у току године изостало их је 2, према томе испит је полагало њих 40. Од ових показаше 5 одличан, 13 врло добар, 9 добар и 13 nedovoljan успех. У недељу 17. (30.) јунија одржано је свечано благодарење а после тога је прочитана разредница и објављено учитељско оспособљење.

У Пакрачкој мушкој учитељској школи испит зрелости је одржан 24. 25. и 26. маја по ст. календару пре и после подне. председавао је главни школски референт г. Никола Ђ. Вукићевић. Духовни повереник био је вречасни г. протопрезвитер А. Зорчић. Испиту су се подвргли 12 свршених овогодишњих приправника и 1 приватан учитељ по претходној дозволи добијеној од Вел. Школскога Савета. Испит су овај положили сви кандидати и то петорица с врло добрим а осморица с добрим успехом. I. разред полазио је 21 ученик, II. 24, III. 11 а IV. 12 свега дакле 68 приправника беше ове године у поменутој учитељској школи.

У Горњо-Карловачкој учитељској школи испит зрелости је одржан 29. 30. 31. маја и 1. јуна т. г. по ст. кал. председавао је гл. шк. референт г. Н. Ђ. Вукићевић. Испит зрелости полагало их је 13 кандидаткиња од којих су 6 православне, а 7 римокатоличкиња. — У осталим разредима број ученица беше следећи: у I. разреду 13 православних, 7 римкиња, свега 20; у II. разреду 7 православних, 11 римкиња, свега 18; у III. разреду 5 православних и 7 римкиња. Свега дакле 63 приправнице од којих су 32 православне а 31 римске вере.

X.

Српски учитељски конвикт у Новом Саду. Из добивенога извештаја о овој лепој и хуманитарној учитељској установи сазнајемо, да је крајем 1900/1901. школске године друштвено имање износило 130,916.94 круна, по одбитку дуга од 20000 круна преостаје чисто имање 110,916.94 круна. Примање је износило 28732 круне 74 фил. а издавање исто толико. Чланова добротвора има ово друштво њих седам а почасних чланова такође седам. Чланова оснивача (учитеља) који су исплатили своју чланарину било је 79, а оних који нису исплатили своју чланарину било је 32. Чланова потпомагача који су исплатили своју чланарину било је 185, а оних који нису исплатили своју чланарину 40. Председник је: Аркадије Варађанин управитељ срп. више дев. школе у Новом Саду; потпредседник: Гавра Путник учитељ из Руме; благајник: Ђока Милић учитељ из Н. Сада; тајник: Кузман Миловановић учитељ из Н. Сада. Управни Одбор се састоји из дванаест, а прегледачки из три лица. У мушком одељењу надзорник је Мита Ђорђевић учитељ у српској вишој девојачкој школи у Н. Саду, а у женском одељењу Јелка Лујановићева

учитељица у срп. више дев. школи у Новоме Саду. Лечник је др. Јован Велимировић : фишкали : Паја Гостовић из Н. Сада и др. Антоније Богдановић из Руме.

Јубилеум. У тешкој служби учитељској ретки су јунаци који наврше четрдесет година рада, и који дочекају четрдесетогодишња јубилеј чили, здрави и свежи. Један од таквих ретких јесте и г. *Живојин Бути* равнајући учитељ у Угриновцима, који је ове године навршио пуних четрдесет година учитељско-васпитачког деловања. Другови му по служби нису дозволили, да овакова ретка појава остане неопажена, те су приликом скупштине, што ју је држала учитељско друштво земунскога котара у Угриновцих, скромно одали признање овоме заслужном раднику. После свршенога скупштинскога рада, г. Б. Максимовић друштвени председник је красном речу поздравео слављеника и за спомен предао му је златан прстен, којег су му колеге на дар купиле. Слављеник се на пажњи, поздраву и поклону сузним очима и дирљивом речу захвалио. — Од своје стране и ми честитамо и поздрављамо јубилара с најлепшим жељама.

„Школски Лист“ изволеше за сиромашне школе и учитеље претплатити: Местни Школски Одбор из Сентомаша пет примерака, г. г. Лазар Дунђерски, Стеван Дунђерски, Аврам Ђорђевић и Лазар Гавански по један а гђа Милева удова Дунђерски два примерка Претплату за ове дарове, као и претплату на наш лист од славне Читаонице сентомашке и г. г. Аркадије Павловића и Милана Каћанског учитеља скупио и послао нам је тамошњи учитељ г. Милан Настић на чему изричемо благодарност.

РАЗНО.

Исказ скупљених прилога за свето-Савску беседу у Сомбору 1901. године. Добровољно приложише: *Вања Лука*: Евг. Летица митрополит 3 кр.; *Београд*: Евг. Вучић 200 кр.; *Беоцин манифестур*: Г. Живковић, В. Стакић, Ј. Баца 2 кр., Л. Бугарски, Б. Глумац 1 кр.; *Болман*: П. Хорват, Св. Зундановић 2 кр.; *Бремен*: С. Станковић, П. Весин, С. Гојковић др. 2 кр., Д. Верчевић, Ђ. 1 кр.; *Бршадин*: Т. Петровић, М. Кузмановић 40 пот., С. Кузмановић 20 пот.; *Будимпешта*: Л. Богдановић 50 кр.; *Вел. Бечкерек*: А. Поповић, М. Михајловић, М. Ђорђевић др., А. Васић др., С. Пешић 2 кр., Е. Мунчић, Д. Страјић, Ј. дра Петровића, О. Матејић, Л. Мучалов, Р. Крстић, О. Александровић 1 кр.; *Вел. Кикинда*: П. пл. Еремић 60 кр. Народна привредна банка 10 кр., М. Лотић 4 кр., О. Телечки, Д. Богдан, П. Прекајски, Ђ. Недељков, Д. Јовановић, Л. Стојановић, Р. Гранић др., С. Лаковић, Љ. Лотић, Д. Јорговић, Ст. Манојловић, Ж. Богдан др., В. Гајин, Л. Вајдић, С. Путник др., Рогатинчевић и Рогач, Д. Ружић др. 2 кр., А. Аћимов, М. Мирков, М. Видак, Ј. Радовић, С. Симић, Ђ. Недучин, Д. Сремац, М. Мандић, К. Биримац, С. Коларовић 1 кр.; *Вршац*: Стојадиновић 3 кр., Н. Н., Љ. Рајић, Георгијевић, М. Петровић, Најштад 1 кр.; *Госпофинци*: Ј. Мошоринац, С. Вуков, Ђ. Црнобрња, М. Ковачев, Н. Арсеновић 2 кр., М. Главић, Д. Лакић, В. Димитријевић, М. Мишић, М. Вучић 2 кр.; *Даљ*: М. Максимовић др. 10 кр., М. Лузминац 2 кр., С. Ковачевић, А. Бугарски, К. Бороцки, С. Дедић, М. Рајачић 1 кр.; *Ердевик*: Ј. Хелебрант, П. Араницки 2 кр., Б.

Поповић, Р. Швиг 1 кр., Н. Н. 25 пот.; *Ердут*: М. Стојшић, С. Марковић 2 кр., Т. Шајн, Хохенбергер 1 кр.; *Жабал*: М. Сарајлић, М. Милошевић, Т. Араницки, М. Папић 2 кр., И. Николић, Н. Н. кр.; *Ивиђа*: Ј. Оберлајтнер, М. Петковић, Н. Контан, Ђ. Живковић др., Р. Марковић, Женска Задруга 2 кр., Г. Бренер, С. Нонадовић, Ј. Ненадовић 1 кр.; *Карлово*: М. Трнџунац 5 кр., О. Попов 4 кр., М. Јовановић 3 кр., Л. Терзин, Т. Ђукић, Св. Радашић, М. Пејић 2 кр., Н. Попов, Г. Весков, М. пл. Ђерђанџи, М. Попов 1 кр.; *Карловци*: Л. Секулић др. 6 кр., Уд. Шајковић, Д. Пантелић, Вл. Николић 4 кр., Ј. Живковић 3 кр., М. Хајдин, М. Јлковљевић, В. Радовић, В. Бошњаковић, Вд. Јовановић, А. пл. Николић, Ј. Симеоновић, Св. Коларовић, П. Станишић, Р. Малашевић, В. Тошић, С. Лазић, Карасовић, Л. Сбренковић, Д. Рајачић 2 кр., В. Поповић, Г. Брановачки 1 кр.; *Маф. Чанад*: П. Милетић, Св. Попевић 2 кр., А. Којић 1 кр.; *Молош*: М. Бранковић, Драг. Мојић, Црквена општина, Ђ. Језовић, Вл. Рајин-Стојковић, Ж. Тодоров, 2 кр., В. Дабић, Ж. Лукић, В. Никић, М. Лукић, С. Лукић, К. Радосав, А. Радосав, Ж. Радосав, Б. Павловић, Драг. Гађански, М. Стојковић, Е. Кохут, Бр. Стојковић, Ј. Павловић, И. Алексић, Ђ. Фохс, С. Радосав, Ђ. Вујнов 1 кр., *Можач*: Т. Андрић др. 3 кр., Г. Бољарић, Ј. Ајберковић, Бл. Јагић 2 кр., Т. Радић, Ј. Јовановић, Н. Н., Н. Н. Св. Марковић, Л. Малешевић, Д. Бркић 1 кр.; *Н. Сад*: Централни кредитни завод 10 кр., Сриска Задруга за помагање и штедњу 6 кр., Шпаркаса, М. Шевић епископ, А. Пајевић 5 кр., М. Д. Јовановић, П. Георгијевић 4 кр., М. Полит-Десанчић др., А. Варађанин 3 кр., Вл. Стратимировић, А. Јорговић, П. Попадић, Ш. Дусинг, Л. Вуков, А. Матић, Ал. Поповић, Ј. Павловић, Дицген, Уд. Јефтићка, М. Ђорђевић, М. Станојевић, М. Крно, М. Давидовац др., Ф. Петрак, М. Јојкић др., Ј. Радовановић, Ј. Живојновић, Ем. Вујан, Г. Костић, П. Ракић, Хаџи Г. Плавшић, Ј. Чавић, Ј. Грозингер, Ј. Сремчевић Габор, Л. К. Алексијевић 2 кр., К. Стајић, Т. Мартоношки, Лазанова, С. Љубиша, Л. Максимовић, Ј. Мунђан, Вл. Крецулов, Весело друштво код Н. Наодовић, Ј. Бокшан, К. Лазић, Н. Наодовић, Л. Поповић, У. Лугумерски, Г. Нецков, А. Леделбер, М. Манојловић Т. Лабурић, Либман 1 кр., Г. Маленчић, Ђ. Марић, М. Чупић 60 пот., Б. Вучковић 30 пот.; *Паланка*: Д. Јаблановић, Б. Берић 2 кр.; *Петрово село*: (Вачка) Школски одбор 4 кр.; *Сенга*: Ст. Малешевић др., Ј. П. Вујића, Т. Влашић, Г. Кеџели, Месарош др. 2 кр.; Ј. Поповић, К. Михајловић, М. Стајић, Г. Прекајски 1 кр.; *Сенгломаш*: В. Дунђерски 6 кр., Црквена општина 5 кр., Ј. Пивнички, Ј. Георгијевић, Н. Н. 4 кр., В. Рунић, М. Ниђин, И. Алексијевић, Ј. Теофановић, Св. Гавански, Ш. Манојловић, А. Р. Павловић, Н. Дунђерски, Ђ. Павић, С. Шијачић, М. Везилић, М. Рунић, М. Каћански, Ј. Манојловић-Успенски, С. Ђуричић-Љињак, С. Загорица, И. Јанковић Н. Дињашки, Б. Продановић, С. Дунђерски, М. Павловић др., И. Иванић, С. Лесковац, Уд. М. Дунђерски, Е. Дунђерски, М. Хаџић, А. Каћански 2 кр., С. Пивнички, Г. Белић, С. Јаснић, М. Лесковац, Л. Каћански, М. Ј. Настић, М. Д. Манојловић, С. Дебељачки, С. Николић 1 кр.; *Сомбор*: Барон Ст. пл. Војнић, С. Павловић др. 20 кр., Ст. пл. Зако др., Н. Бикар др., Р. Симоновић др., М. Јовановић, М. Каракашевић 10 кр., Ж. Коцкар, Б. Фернбах Ј. Фернбах 8 кр., Н. Ђ. Вукићевић, М. Борђошки, Р. Бикар, Д. Георгијевић 6

www.unik.rs, М. П. Бикар, Фернбах, Е. Ковачић, Бибра, С. Семзе, С. Ранковић 5 кр., Е. Жуљевић, Ст. Јовић, Д. Радић, С. Ползовић, М. Коњевић др., Љ Кунусаревић, Д. Коњевић др., Алфелди, М. Хауке, Ј. Гергуров, Ћ Крагујевић, Ст. Ползовић, Л. Костић др., Ћ Ђуришић, А. Деметровић 4 кр., Ј. Коста, С. Брук, Мајка Костинца, В. М. Петровића, М. Попова, Љ. Јелачић, Д. Гергуров, Ст. Кронић др., Л. Којић 3 кр., Ј. Колар, Браћа Шлисер, Ф. Шефер, Н. Н., Ј. Лалошевић др., Алексијевићка, М. Вујић, Уд. Гартнер, В. Вукићевић, Г. Книпл, С. Фрејнд, С. Тарцаи, М. Ронаи, Ћ. Павковић, Б. Шандор, Ј. Лалошевић, С. Бараш, Ћ. Николић др., Л. Хамедер, Ћ. Атанацковић, П. Б. Вукићевић, Р. Ковачевић, Уд. Ј. Ракић, Цирфус, М. Гавриловић, С. Паланачки, Ф. Фодор, В. Грујић, Бугарски и Попов, И. Новаковић, Ћ. Боднар, Н. Ковачић, П. Р. Стефановић, М. Коњевић, М. Силашки, Ј. Дунђерски, М. Павловић, Е. Коњевић, С. Теодоровић, Вујић, Ст. Коњевић, З. Лудајић, С. Релић, С. Маширевић, К. Калић, Уд. Н. Малешевића, Ћ. Бркић, Ћорђовански, Н. Н., Ј. Томић, Л. Цајзл др., Ж. Хенеберг, Т. и З. Кришанове, Н. Симендић, Ј. Бујак др., Ф. Беце, Ср. Гергуров, С. Врањешевић, Е. Шварц, М. Пандуровић, Ј. Коњевић, О. Павловић, В. Живановић, Ј. Јерасовић, К. Вукићевић, С. Манојловић-Рус, М. Поповић, Ћ. Вујић, С. Арсеновић, Св. Берић, Б. Далмаи, О. Халм, Сонди, Ј. Шпањол, Ј. Хубер др., Папхази, С. Поповић, К. А. Косанић, И. Фрај, Ј. Холендер, С. Вукићевић, Ал. Шпицер, Б. Димитријевић др., Ј. Духоњ др., С. Мајер, И. Гомбош др., Н. Н., В. Бикар др., Х. Шер, Н. Н., Н. Максимовић, Х. Свирчевић, Вукићевић, Петровић, Станковић, Д. Бељански, Ж. Вукадиновић, Ћ. Вујић, Илкић, Д. Јанковић, Вл. Вароши, М. Гергуров др., Н. Н., Н. Н., Уд. М. Бикар, Ш. Мојић, Ј. Ракин, Рохајм, Ж. Турски др., В. Теодоровић, Љ. Бранковић, Уд. Е. Кронић, В. Бикар 2 кр.; П. Димитријевић, Ћ. Ракић, М. Хушвет, Ј. Јовановић др., Е. Амбрововић, М. Гребер, А. Шер др., Т. Бикар, Уд. С. Станојевић, М. Паулине, Н. Н., П. Слави, Б. Салкаи, М. Градић, Н. Вилман, Ј. Супек, А. Деметер, М. Пијукровић, Н. Н., Брук др., М. Шпицер, Н. Н., Б. Раб, Сонди, С. Стричевић, К. Коњевић, К. Ђуричковић, П. Радојевић, Л. Главашки, Ј. Станковић, М. Ковачић, Т. Мандић, Будимлић, М. Јовановић, М. Барјактаровић, С. Јерковић, М. Станишић, Грос, Сока Ћосић, С. Илкић, А. Шерер, Уд. С. Стојачковић, Хенел, П. Коњевић, М. Зарић, С. Р. Пелагић, Л. Фењеш, Н. Н., С. Рајковић, М. Топаловић, Ј. Цинклер, Ћ. Бељанеки, К. Келић, Т. Грујић, Љ. Паланачки, Д. Јосић, Н. Чабдарић, Н. Лазић, Д. Даљчев, К. Шишковић, Ј. Дадић, В. Бајић, А. Туна, Т. Кронић, К. Раб, М. Латиновић, С. Гутман др., Ј. Динер, С. Матраји, Ш. Рац, И. Барци, С. Мери, К. Вертеши, Л. Једличке, Л. Ланцкор, М. Богдан, Д. Витковић, Ј. Книпл, С. Сигети, Н. Н., Стојковићка, Сол, С. Уторник, Л. Стојков, А. Кириловић, Ф. Словтерски, Мали, Ћ. Ајсфеле, Халас, Прокоп, Н. Н., Е. Шварц, М. Протч, Ј. Темуновић, Недецки, П. Сентђерђи, С. Ивановић, М. Угри, Ф. Шефер, Ћ. Марковић, Н. Н., Л. Блументал, К. Бијелицки, Уд. Ал. Зотомањи, Фуке др., К. Панић, Валијент, Л. Дракселер, М. Силађи, Ј. Деспотовић, Н. Јајић, А. Тапаи, Холо, Ј. Енгус, А. Шен, Ј. Штејн, П. Лугумерски, Н. Н., Ј. Штеблер, Браћа Леви, М. Алексијевићка, К. Раданов, С. Муњи, Паулина Н. Радојевић, Л. Радишић, Ј. Бикар, Н. Н., С. Бастић, К. Лугумерски, Радочајски, Љ. Ранчин,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

